

simus pariter habitare Chalcidis solitudinem nitebamur. Est vero isthac perspicua anni trecentissimi septuagesimi tertii nota, quam ex Hieronymianæ peregrinationis, ejusque priorum scripturionum indicis satis manifesto constituimus, ut videre est ex epistolarum a prima ad duodecimam usque chronologicis argumentis. His porro trecentis septuaginta tribus annis si alios triginta addideris, qui ab eo, ut ipse ait, *puerilis ingenii præludio, ad hoc naturæ senectutis opus intercesserunt*, ipsum jam teneas quadringentesimum tertium, cui anno librum ascripsimus. Atque huic quidem rationi tantum tribuimus, ut hac una salva res sit; si alias inire velis, et Hieronymi vitæ vestigia, et plurium ex ejus scripsit ordinem atque ætatem susdeque veritas.

De reliquis in Zachariam et Malachiam, tribusque aliis in Oseam, Joëlem, et Amosum Commentariis expedita res est ex toties laudato S. Patris testimonio, quo criticis observationibus nihil reliqui fecit, satisque luculenter uno omnes illigavit anno, qui sexti consulatus Arcadii Augusti, et Antii Probi fastis nomen imposuit. Hic est annus quadringentesimus sextus (non octavus, ut post Victorium falso Martianus colligit) consentientibus in hanc epocham monumentis Veterum universis.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

COMMENTARIORUM IN OSEE PROPHETAM

LIBRI TRES

AD PAMMACHIUM.

PROLOGUS.

Si in Explanationibus omnium prophetarum sancti Spiritus indigenus adventu, ut cujus instinctu scripti sunt, illius revelatione pandantur: et in Isaia atque Apocalypsi signatum legimus (*Isa. xxxix; Apoc. v*) librum, quem Scribæ et Pharisæi, qui Legis litteras nosse se jactant (*Juan. vi*), non possunt legere, quia signatus est, nullusque inveniri potuit, nisi leo de tribu Juda, quem signavit Deus Pater, qui ejus posset reserare mysteria: quanto magis in explanatione Osee propheta orandus est Dominus, et cum Petro dicendum: *Edisere nobis parabolam istam* (*Matth. xiii, 46*). Præsertim cum obscuritatem volumis in fine testetur ipse, qui scripsit: *Quis sapiens et intelligit ista, intelligens et cognoscat ea* (*Osee xiv, 10*)? Quod non pro impossibili, sed pro difficili debemus accipere, juxta illud Evangelii: *Quis putat esse servus fidelis et prudens quem constituit*

(a) Universos in duodecim prophetas, qui hoc continentur nomo, Hieronymi Commentarios exegimus ad duos mss. codices Palatino Vaticanos antiquissimos, alterum 173, alterum 174, numeris prænotatos. Sex quoque posteriores prophetas ad regnum Suecorum codicem num. 93, sane perquam vetu-

A *Dominus super familiam suam* (*Matth. xxiv, 65*)? Quis enim non statim in fronte libri scandalizet, et dicat: Osee primus omnium prophetarum meretricem accipere jubetur uxorem, et non contradicit? Non saltem nole se simulat, ut rem turpem facere videatur inivus; sed exsequitur lætus imperium, quasi optaverit, quasi multo tempore cum pudicitia vacasse ponit: cum honestior et absque peccato sanctos viros renuisse, Domino (b) jubente, legerimus. Moyses mittitur ad Pharaonem, et dux Israelitici populi constituitur: et tamen non imbecillitate, sed humilitate respondet: *Provide alium quem mittas* (*Exod. iv, 13*). Jeremias puerum esse se dicit, ne peccantem arguat Jerusalem (*Jerem. 1*). Ezechiel de omni genere leguminis ac sementis unam subeinerium panem facere, et coquere illum in humano stercore jubetur, et ait: *Nequaquam, Domine, qui*

stium, alque emendatum. Ex parte autem nunc hos, nunc illos, cum aliis consuliimus optime note mss. quos suo quoque loco laudabimus.
(b) Vox *juvenile* in Palatinis mss. et Victorii editione non habetur.

nunquam immundum introivit in eos meum (*Ezech. iv, 14*). Et Osee audiens a Domino: *Accipe uxorem fornicariam* (*Osee 1, 2*), non frontem rugat, non morem palloretatur, non verecundiam, mutato (a) verecundia mutato) genarum rubore, demonstrat; sed pergit ad lupanar, et scortum ducit ad lectulum. Et non (a) initiat illam pudicitia matronali; sed se luxuriosum ac nepotem probat. Qui enim adhaeret meretrici, unam cum ea corpus officitur (*I Cor. vi*). Hæc igitur audientes quid possumus respondere nisi illud propheticum: *Quis sapiens et intelligit ista, intelligens et cognoscat ea?* (*Osee xiv, 10*). Unde et nobis dicendum est cum David: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (*Ps. cxviii, 48*); ut introducat nos rex in cubiculum suum (*Cant. 1*), et velamen quod ante oculos Moysi positum fuit in lectione veteris Testamenti (*Exod. xxxiv*), tollat a nobis (*II Cor. iii*). Statim enim ut locutus est Dominus: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, et hæc dicens expiravit* (*Luc. xxiii, 46*), velum templi scissum est, et omnia Judæorum secreta paluerunt. Et fons qui egrediebatur de domo David (a) Domini), ingressus est mare solitudinis: et verus Eliseus aquas steriles atque mortiferas sapientie suæ condidit sale, et fecit esse vitales (*IV Reg. iv*): (b) *Maraque Legis, que interpretatur amaritudo*, ligno patibuli dulcorata est (*Exod. xv*). Intelligimus enim quis sit Judas patriarcha electus in regem, nec miratur cur ad Thamar quasi ad meretricem vir sanctus introierit (*Genes. xxxix*); quare Samson, qui interpretatur *sol*, Dalilam amaverit, que transferitur in *pauperem*: et propter eam irrisus et mortuus adversariorum millia trucidari (*Judic. xvi*); cur Salmon virum justum Booz de Raab meretricis generavit, qui Ruth Moabiten pinna pallii sui operiens, et jacentem ad pedes, ad caput Evangelii transtulerit (*Ruth. 1, 11, 12*). Quid cause sit ut cum David tot haberet uxores, nullum alium regni sui fecerit successorem nisi eum qui de Bethsabæe procreatus est (*III Reg. 1*): ut non solum meretrices, sed etiam adultera Deo placere videantur. Unde et in hoc ipso propheta legimus, quod junctus primum meretrici, secundo adultera copuletur, dicente ad eum Dominus: *Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico* (*Osee iii, 1*), sive diligentem mala (a) Mala), et adulteram. Hæc est mulier meretrix et adultera, que in Evangelio pedes Domini lacrymis lavit, crine detergit, et confessionis suæ honoravit unguento, indignantibusque discipulis, et maxime proditore, quod non fuisset venditum, et pretium illius in alimenta pauperum distributum, Dominus respondit: *Quid molesti estis mulieri, opus bonum operata est in se, pauperes enim semper habe-*

(a) Hoc quoque verbum *initiat* in altero Palatino mss. desideratur.

(b) Hunc locum depravant, dum corrigere volunt, Erasmus et Marianus; neque enim fidem mss. codicum attendunt, sed conjecturis propriis nimium tribuentes mutant quæcumque volunt. Legunt itaque

bitis (a) *habetis*) *vobiscum: me autem non semper habebitis* (*Matth. xxi, 10, 11*). Et ne putarems leve esse quod fecerat, et nardum pisticum, id est, unguentum fidelissimum ad aliud quid, et non ad Ecclesiam esse referendum, dat nobis occasionem intelligentiæ et magnæ fidei, magna præmia repromittit, dicens: *Amen, amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur quod hæc fecit in memoriam ejus* (a) *mei*). Hæc est meretrix de qua loquitur Dominus ad Judæos: *Amen dico vobis, meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei* (*Matth. xxi, 31*). Vos enim missum ad vos Filium patris familie et Dominum vineæ, qui plantavit eam, suscipere nolistis. Ista meretrix exploratores moos duos fortissimos juvenes, quorum alterum in circumcissionem missi, alterum ad gentes, humanitate suscepit, abscondit studio, levavit in lectum, operuit lini stipula (*Jos. 1*). Quæ casa persecutionibus, et lota in bapuzate, immutat colorem, et de tetro in album vertitur. Nec mirum si in figura Domini Salvatoris, et Ecclesie de peccatoribus congregata, hæc facta memoremus, cum ipse in hoc eodem dicit propheta: *Loquitur ad prophetas; ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assinilatus sum* (*Osee xii, 10*); ut quidquid prophetae jubentur operari, ad meam referatur similitudinem. Cujus uxor Ethiopissa est, contra quam Aaron et Maria, carnale sacerdotium Judæorum, et prophetia litteræ serviens, mussitant et offendant Deum (*Num. xxi*): que dicit in Cantico Cantorum: *Fusca sum et formosa, filix Jerusalem* (*Cant. 1, 4*). Alioquin si omnia que præcipiuntur ob causas, ut in similitudinem fiant, vere facta contendimus: ergo et Jeremias accinctus lumbi, vestimento muliebri, inter innumerabiles nationes et Assyrios atque Chaldeos, gentes inimicissimas Judæorum, ivit ad Bupratem, ut ibi absconderet lumbare suum, et post multa tempora reversus, invenit illud computruisse quod nulli esset usui (*Jerem. xiii*). Quomodo exire poterat, et ire tam longe obsessa Jerusalem, exstructis per circuitummunitionibus, fossa, vallo, atque castellis? Qui cum semel ad Anatoth viculum suum in tertio milliario ab urbe situm voluisset exire, porta capitur (a) *caplus*), et reductus ad principes, quasi proditor verberatus in carcerem mittitur. Si illud in typo, quia fieri non potuit: ergo et hoc in typo, quia si fiat, turpissimum est. Sed respondebis, Deo jubente, nihil turpe est: et nos dicimus, nihil Deus præcipit nisi quod honestum est, nec jubendo turpia, facit honesta que turpia sunt. Sed quia scimus nihil Deum velle nisi quod honestum est, hoc præcepti quod honestum est. Hæc in principio proluxius sum locutus, ut difficillimam primum solverem questio-

Marah aut *Marath aquæ legis, que interpretatur amaritudo*, etc. Nos contextum et auctoritatem mss. sequentes restitimus, *Maraque legis*, etc., ut legit codex ms. s. Cygrianni, licet alii retineant *myrra pro mara*. MARATH. — Veteres vulgati, *Marath* (aut *Marath*) *aqua legis*, etc.

nem, et (a) abditum in ipso exitu scopulum Dei auxilio pretergrediens, ad tuta decurrerem. Ceterum non ignoro, Pamphachi charissime, a multis Ecclesiasticis pretermisum; et qui exponere sunt conati, apud Græcos reperi Apollinarem Laodicenum, qui cum in adolescentia sua breves et in hunc et in alios prophetas commentarios, reliquisset, langens magis sensus, quam explicans, rogatus est postea, ut in Osee plenius scriberet: qui liber venit in nostras manus; sed et ipse nimia brevitate ad perfectam intelligentiam lectorem ducere non potest. Origenes parvum de hoc propheta scripsit libellum, cui hunc titulum imposuit, *περὶ τοῦ πρώτου ὄνομασθη ἐν τῷ ὄρει Ἐφραΐμ*, hoc est, *quare appellatur in Osee Ephraim*, volens ostendere quæcumque contra eum dicuntur, ad hæreticorum referenda personam. Et aliud volumen *ἀπέλαον καὶ ἀπέλαστον*, quod et capite caret et fine. Pierii quoque legi tractatum longissimum, quem in exordio hujus prophetae die vigilarum Dominicæ passionis extemporali et diserto sermone profudit. Et Eusebius Cesariensis in octavo decimo libro *Ἐκκαγγελικῆς ἀποδείξεως*, quamdam de Osee propheta disputat. Unde ante annos circiter viginti duos, cum rogatu sanctæ et venerabilis socrus, immo matris tuæ Paula

(a) Ita legit ms. Codex Cluniacensis Monasterii, quem secuti sumus. Aliud exemplar S. Martini a Campis, retinet diversam lectionem, nempe et oppositum in ipso exitu scriptulum. Id ipsum legitimus in mss. codicibus S. Albini Andegavensis et S. Cygriani, nisi quod pro *scrapulo* legunt *scopulum*. Erasmus maluit de suo ponere *abditum in ipso, etc.*, quod Marianus imitatur MARR. — Nostri mss. *obpositum*. Certe *oppositum* legunt, quemadmodum et nonnulli penes Marianiænum.

LIBER PRIMUS.

1 (Cap. I. — Vers. 1.) Verbum Domini quod factum est ad Osee filium Beeri. LXX similiter. Verbum Domini, quod in principio erat apud Deum Patrem, et Deus eral Verbum, factum est ad Osee filium Beeri, ut prophetam quoque Deum faceret, Salvator dicente: Si illos dixit deus, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: Quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis, blasphemias: quia dixi, filius Dei sum (Joan. x, 35, 36). Ut quomodo Deus deus facit, et stat in synagoga deorum, in medio autem deos diducit (Psal. lxxxi); et cum ipse sit verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1), ad apostolos loquitur: Vos estis lux mundi (Math. v, 14), sic et ipse Salvator prophetam suum faciat salvatorem. Osee enim, in lingua nostra, salvatorem sonat: quod nomen habuit etiam Josue filius Nua (Num. xiv), antequam et a Deo vocabulum mutaretur. Non enim (ut male in Græcis codicibus legitur et Latini) Osee dictus est, quod nihil omnino intelligitur: sed Osee, id est, salvator; et additum est ejus nomini Dominus, ut salvator Domini dicere-

(illud enim nomen carnis, hoc spiritus est: qua monasteriorum et Scripturarum semper amore flagravimus) essem Alexandria; vidi (b) Didymum, et eum frequenter audivi, virum sui temporis eruditissimum, rogavi quæ eum, ut quod Origenes non fecerat, ipse completeret, et scriberet in Osee Commentarios: qui tres libros, (c) me potente, dictavit, quinque quoque alios in Zachariam. Nam et in ipsum duo tantum Origenes scripsit volumina, vix tertiam partem a principio libri usque ad visonem quadrigarum edisserens. Hæc dico, ut noveris quos in Propheta hujus campo habuerim præcursores: quos tamen ut simpliciter et non superbe (sicut quidam meorum amicorum semper insibiliter) tue prudentie fatear, non in omnibus sum secutus; ut judex potius operis eorum quam interpret existirem, dicere quæ quid mihi videretur in singulis, et quæ ad Hebræorum magistris vivo et altero acciperim. Quorum et apud ipsos jam rara avis est, dum omnes delictis student et pecuniis, et magis ventris quam pectoris curam gerunt, et in hoc se doctos arbitrantur, si in tabernis medicorum de eunetorum operibus detrahant. Sed jam tempus est ut prophetæ verba ponentes, ea quæ scripta sunt, disse-

(b) sic autem intelligit, ut plenos in Osee Commentarios scripsisse Origenem neget, non vero parvos et in aliquot ejus prophetæ parvos libellos. Vide hæc de re Hæticum Origenian. p. 251, n. 11.

(c) Quin sibi etiam inscripsit, ut in Catalogo, et Apologia ultima contra Rufinum ipse Hieron. tradit. Hoc ipsum testatur Palatini codicis scriptor, qui legit tres libros ad me, me potente, etc. Ex Didymi opere fragmenta quædam recitat Damascenus in Parallelis.

tur, iste ergo salvator filius est Beeri, id est, putei mei, quos puteos fodit Abraham, Isaac, et Jacob, et Allophylî eos semper conabantur obruere (Gen. xvi, xxi, xxvi, xlvi). Inter puteum et lacum, id est, cisternam, hoc interest, quod puteus perpetuas aquas habet, et de vivo fonte manans. Cisterna, quæ refrigerat, aquas suas externas et adventitias possidet. Unde per Jeremiam 2 prophetam loquitur Deus: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et soderunt sibi cisternas, quæ aquas non valent continere (Jerem. 11, 18). De hoc fonte ad Deum psalmista proclamavit: Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (Psal. lxxxv, 10). Unde quidam putant Beeri, interpretari, lumen meum; sed superior vera translatio est.

In diebus Ozie, Joathan, Achaz, Ezechie regum Juda; et diebus Jeroboam filii Joas regis Israel. LXX similiter. Azarias, qui vocatur et Ozias, de stirpe David regnavit in Jerusalem super duas tribus, quæ appellabantur Juda, a nris quinquaginta duobus, qui successit in regnum filius ejus Joathan, qui et ipse regnavit annis sedecim: post quem filius ejus

Achaz regnavit annis similiter (a) sedecim. Post Achaz regnavit filius ejus Ezechias annis viginti novem, cujus anno sexto decem tribus, quæ appellabantur Israel, capte sunt a Salmanasar rege Chaldeorum, et in Medorum montibus collocatæ. Ex quo perspicuum est, propheta ante Osee, Isaia, et Joel, et Amos, et Abdia, et Jona et Michæa, qui *εὐγγέλιον* ejus fuerunt, regnum decem tribuum esse finitum, quod a primo rege Jeroboam usque ad ultimum Osee, permansit annis ducentis quinquaginta. Eo autem tempore, quo Ozias regnare cepit super Judam, (b) super Israel regnabat Jeroboam pronepos Jehu, cui Dominus repromiserat usque ad quartam generationem sobolem filii regnaturam: eo quod percussisset duos reges impios 3 Juda et Israel. Hoc dicimus ut tibi breviter ostendamus, Osee prophetam, et ante captivitatem Israel, et post captivitatem ejus vaticinatum, et tam vicinam, quam presentem, et præteritam (c) vidisse, et denuntiasse venturam, et fluxisse ingruentem, et in emendationem Judæ refluxisse præterita: quod in ipso propheta juxta historiam conabimur approbare. Ozias interpretatur fortitudo Domini: Joathan, Dominum consummatio, atque perfectio: Achaz, virtus: Ezechias, imperium Domini. Hi regnabant in populo Juda, cujus nomen, confessio, est. Porro in Israel qui sibi idola fecerat, et a Dei populo fuerat separatus, regnabat Jeroboam (d), qui interpretatur *γρονοῦς*, id est, temporalis, sive mora: quod mundum amaverit, et in ipso morandi vitam putaverit, sempiternam, nequaquam futuram, sed presentibus delectatus.

(a) Totum hunc locum restitui ex ms. codice S. Albini Andegavensis, cum depravatissime legatur in aliis mss. exemplaribus et in Erasmi Editione MARR. Pro *sedecim*, hoc et superiori versu, *quindecim* profertur Palatini mss. qui et pari consensu impressam olim lectionem ita continent: *cujus anno undecimo decem tribus, quæ appellabantur Israel capte sunt a Salmanasar rege Chaldeorum, et in Medorum montibus collocatæ. Post Achaz regnavit filius ejus Ezechias annis viginti et octo.* Ad hunc vero, quo nunc est, modum, restituta prius a Victorio fuit, cujus de antiqua lectione hoc erat judicium. Falsam inquit, et erroneam esse, dubio vertetur nemini. Errores in ea conspici duo. Primus, quod tempore Achaz decem tribus asserat captas, id quæ factum anno ejus undecimo: cum tamen ille in captivitatem venerit sub Ezechia anno illius sexto, ut clare constat IV Reg. xviii, his verbis: *Anno quarto regis Ezechie, qui erat annus septimus Osee filii Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, et oppugnavit eam, et cepit.* Nam post annos tres, anno sexto Ezechie, id est, nono anno Osee regis Israel, capta est Samaris, et translata rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitque eos in Hala, et in Habor fluviis Gozam, in civitatibus Medorum. Secundus error, quod dicat Ezechiam regnasse annis viginti octo, cum tamen ille regnaverit viginti novem, IV Reg. xviii, et II Paralip. xxx. Menda sacerdotum codicum ope sublata sunt in hunc modum: *Post quem filius ejus Achaz regnavit annis similiter sedecim. Post Achaz regnavit filius ejus Ezechias annis viginti novem, ejus anno sexto, decem tribus, quæ appellabantur Israel, capte sunt a Salmanasar rege Chaldeorum, etc.* Erratum primum facile scilicet ablatum est suo loco versiculo, qui inferius jacebat, reposito. Porro et Martianeus ex ms. S. Albini Andeg-

(Vers. 2.) *Principium loquendi Domini* [Al. Domini et Vulg. Domino] in Osee. LXX: *Principium verbi Domini ad Osee.* Quia, ut supra diximus, et aliis prophetis præferuntur in titulo, Ozias, Joathan, Achaz, et Ezechias, quibus regnantibus propheta fuerunt: idcirco nunc dicit quod infer omnes hos primum in Osee Dominus sit locutus, et postea ad ceteros. Aliud est autem loqui Dominum in Osee, aliud ad Osee. In Osee, non ipsi loquitur Osee, sed per Osee ad alios; ad Osee vero loquens, ad ipsum significat conferre sermonem. Alii autem non primum omnium prophetarum voluit fuisse Osee, ex eo quod dicitur: *Principium loquendi Domini in Osee* sed ostendi quod hæc quæ sequuntur, primum ad Osee Dominus sit locutus.

Et dixit Dominus ad Osee: *Vade, sume tibi uxorem fornicationum.* LXX: *Et dixit Dominus ad Osee: Vade, tolle tibi uxorem fornicationis.* Verbum Hebræicum (e) *ZANUNIM* (זָנוּנִים), non *fornicationum* et *fornicationem*, ut plerique æstimant, sed *multas fornicationes* sonat. Ix quo ostenditur mulier ista, quam propheta sumit in conjugium, non semel, sed frequentius fornicatam, ut quanto illa 4 sordidior est, tanto sit propheta patientior, qui talem uxorem duxerit. Quod quæ additur.

Ac [Vulg. Et fac tibi] *filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra a Domino.* LXX: *Et filios fornicationis: quia fornicans fornicabitur terra post Dominum.* *Ἀπόγονος* subauditur: Sumet tibi uxorem fornicationum, et sume tibi filios fornicationum. Utrumque potest intelligi, quod et fornicaria priores

vensis asseruit. Vide Chronicam ad n. 3272.

(b) Sine numero enormum legit ms. codex Monasterii Cluniacensis, quem cæteris præferre non dubito, cum propter antiquitatem, tum propter elegantem scripturam et accuratam manum quæ exscriptus est. Alii legunt *duodecim annuum super Israel regnabat* quod falsum esse Marianus ostendit contra Erasmus Videtur eorumdem editiones MARR. — Iterum Palatini mss. cum olim impressis libris interseverunt, *duodecim annuum*, quæ duo verba Martiane ad Cluniacensis ms. fidem expunxit. Victorius satis habuit animadvertisse in Notis: Hæc quoque, iniquis, vetus lectio falsa: Pro *duodecim* enim legendum est, *vicequidem septimum*, IV Reg. xv: *Anno vicequidem septimo Jeroboam regis Israel regnavit Azarias filius Anasie regis Juda.* Eundem autem esse Oziam et Azariam nomen ambigit, si legitur IV Reg. xv et II Paral. xx.

(c) Verbum *vidisse*, neque habent mss. nostri, neque Victorius novit.

(d) Per quam creditur, ut quæ opinor, verissime notatum est Drusio, nomen Osee hic Librario in vitio exstitisse. Drusio nomen Osee hic Librario in vitio exstitisse, suppleturque locum ita Hieronymo: *regnabat Jeroboam, filius Joas, qui interpretatur γρονοῦς.* Equidem *γρονοῦς*, sive *temporalitatem*, aut *moram*, sonare Jeroboam requirit, aut bancapud Veteres sui nominis etymologiam umquam oblituit: quæ Joas propria continuo fuit; ut contrario ille *οὐρανόθεν λαόν*, iudicatio populi, vulgo interpretatur. Hieron. ipse in Amos c. 1. vers. 1: *Jeroboam οὐρανόθεν λαόν*, id est, iudicatio, vel causa populi: Joas, κροῖον γρονοῦς, id est, Domini mora, sive temporalitas. Suppleri duas voculas sacer ipse textus Osee jubet: *In diebus Jeroboam filii Joas, regis Israel, etc.*

(e) In uno Palat., ZANNIM.

[Al. prioris] de fornicatione susceptos recipiat filios, et ipse ex meretrice generet filios, qui idcirco fornicationis appellandi sunt filii, quod sint de meretrice generati. Nec culpandus propheta, interim ut sequamur historiam, si meretricem converterit ad pudicitiam, sed potius laudandus quod ex mala bona fecerit. Non enim qui bonus permanet, ipse polluitur, si societur malo; sed qui malus est, in bonum vertitur, si boni exempla sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam perdidisse pudicitiam fornicariæ copulatum, sed fornicarium assumpsisse pudicitiam quam antea non habebat: præsertim cum beatus Osee, non ob causam luxuriæ, non libidinis, non propria fecerit voluntate, sed Dei paruerit imperio, ut quod in isto carnaliter legimus, in Deo factum spiritualiter probaremus. Qui suscepit Synagogam, hoc est populum Judæorum fornicationi et libidini servientem. Ad quam Dominus loquitur per Ezechielem: *Et tu meretrix, audivi verbum Domini: Fractæ enim sunt in Ægypto mammae ejus* (Ezech. xxii, 3); et volutabatur in sanguine, et fuerat polluta usque ad verticem, ut nulla pars corporis atque membrorum ejus esset, quæ turpitudinis maculam non haberet. Operuit talem Dominus pallio, et suis junxit amplexibus dedit ei mel et oleum et simillam manducare, et induit eam vestibus pretiosissimis, posuit in collo ornamenta gemmarum, aures ornavit auro et lapide pretiosissimo, armillas quoque brachiis præbuit ut bonis uteretur operibus. Et nihilominus hæc contemplat largitate et bonitate viri, prioris immemor turpitudinis, 5 amatores Chaldaeos et Assyrios et Ægyptios, qui magnarum sunt carnum, secuta est. De Salvatoris et Ecclesie typo in præfatiuncula diximus, quod sumpserit sibi uxorem fornicariam, quæ prius idolis serviebat. Si quis autem contentiosus, et maxime gentiliū, noluerit signatiter dictum recipere, et irriserit prophetam fornicariæ copulatum opponamus ei illud, quod solet laudare Græcia, et philosophorum scholæ concinunt. Qua ratione prædicent virum eruditissimum Xenocratem, qui Polemone luxuriosissimum juvenem inter psaltrias atque tibicines et impudicas mulieres ebrium et (a) hedera coronatum fecit obedire sapientiæ, et adolescentem turpissimum mutavit in sapientissimum philosophum. Cur Soratem ad cælum levant, qui Phædonem, ex cuius nomine Platonis liber est, de lupanari, ob crudelitatem et avaritiam domini, mulierum libidini servientem, in Academiam transulerit? Et quidquid illi de philosophia magistris responderint, nos ad Prophetæ defensionem referimus. Hæc adversum ethnicos et eos, qui Ethnicorum sunt similes, dixerimus. Ceterum nostris, qui tamen volunt suscipere veritatem, illud breviter ostendamus, ex eo quod dicitur: *Quia fornicarius, fornicabitur terra a Domino*, non tam prophetam junctum esse meretrici, quam omne hominum genus a societate Domini recessisse. Potest quoque

(a) Palatini mss. vocem *hedera* ignorant.

Aex eo quod non est additum, *omnis terra*, nunc Judæa accipi, vel proprie Samaria et Israel, id est, decem tribus, quæ eo tempore quo hæc dicebantur, a Domino recesserant.

(Vers. 3, 4.) *Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim: et concepit, et peperit filium. Et dicit Dominus ad eum: Voca nomen ejus Jezrael: quoniam adhuc modicum et visitabo sanguinem Jezrael super domum Jehu: et quiescere faciam regnum domus Israel. LXX: Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim: et concepit, et peperit filium. Et dicit Dominus ad eum: Voca nomen ejus Jezrael: quia adhuc modicum et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda: es quiescere faciam regnum domus Israel.* Prophetæ sic multa post secula de adventu Christi et vocatione gentium pollicentur, ut præsens tempus non negligant, ne concionem ob aliud convocatam non docere de his que instant [Al. stant], sed de incertis ac futuris ludere videantur. Itaque et hæc Gomer filia Debelaim, quæ ab Osee uxor accipitur, et concepit ex eo, et parit ei filium nomine *Jezrael*, qui interpretatur *semen Dei*, in ejus sanguinis vocationem regnum subvertit *Jehu*, sive, ut male error obtinuit, *Juda*, sic ad vocationem referenda est natiōem, ut illi tempori congruat, sub quo filium generasse memoratur. Et ne longo tractatu lectoris aviditatem differam, duæ istæ mulieres quarum, una vocatur *Homer*, et est meretrix, parique tres liberos, primum *Jezrael*, secundum puellam, quæ vocatur absque misericordia, et tertium masculum, qui et ipse appellatur *non populus meus*: et altera mulier, quæ conductitur argenteis quindecim, et coro, et dimidio coro hordei, et vocatur *adullera*, referuntur ad Israel et ad Judam, id est, ad decem tribus quæ erant in Samaria sub rege *Jeroboam*, qui fuit de *Ephraim*, et ad Judam, qui regnabat in *Jerusalem* de stirpe *David*. Hæ sunt duæ mulieres, quæ in *Zacharia* upupa, sive milvi, sive herodii pennas habere dicuntur, et ire in terram *Sennaar*, ubi *Babylon* condita est. Hæ mulieres sub nomine duarum sororum *Oola* significat et *Ooliba*: hæ in duabus virginis, quæ *Ezechiel* in unam virgam sociat, demonstrantur. Et quia commentarios, non lata volumina scribimus, singulis capitulis explanationes proprias in suis locis reservantes, nunc tantum de præsentis capitulo disputemus. *Gomer* interpretatur *ελεεινή*, id est, consummata, atque perfecta: alii *θόρρα*, id est, *locica*, significari putant. Sunt qui *mensuram*, sive *anaritidinem* suspiciunt, qui [Al. quod] recte dicent, si *Gimel* litteram non haberet. *Debelaim* *παλάτις* sonat, quarum in *Palæstina* permagna copia, est, et quas *Isaias* propheta ulcersi *Ezechie* regis jubet apponi (IV Reg. ii, et *Isa.* xxxviii). Est autem massæ pinguium caricarum, quas in morem laterum figurantes, ut diu illas permaneat, calcant atque compingunt. *Jehu* et *Israel* consummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ

fruentibus suavis videtur et dulcis, in typo Domini Salvatoris 7 ab Osee uxor accipitur; et primus ex ea Dei filius generatur, id est, *Jezrael*; est autem civitas metropolis decem tribuum, in qua interfectus est *Naboth* [Al. *Nabutha*], ob cuius sanguinem suscitatur *Jehu*, qui delevit domum *Achab* et *Jezabel*. Verum quia et ipse *Jehu*, ultor sanguinis justis, ingressus est per vias *Jeroboam* filii *Nabath*, qui fornicari fecit *Israel*, et constituit vitulos aureos in *Dan* et in *Beit* (III Reg. xi), regnum quoque ejus dicitur subvertendum: sub cuius pronopote *Jeroboam* propheta cepit *Osee*: quo mortuo, filius ejus *Zacharias* successit in regnum; quem sexto mense imperii sui occidit *Sellum* de alia stirpe generatum (IV Reg. xv). Quam ob causam nunc dicitur: *Adhuc modicum, et visitabo sanguinem Jezrael*, id est, occisionem populi mei, super domum *Jehu* regiam, quæ eo tempore præerat *Israel*. Nec mirum si domus *Jehu* subvertatur, cum etiam regnum domus *Israel*, hoc est, decem tribuum post non multos annos omnino sit delendum. *A Zacharia* enim filio *Jeroboam*, cuius atavus fuit *Jehu*, usque ad nonum annum *Osee*, sub quo decem tribus ducte sunt in captivitatem, supputantur anni quadraginta et novem. Occisoque *Zacharia*, qui fuit ultimus de stirpe *Jehu*, statim reges *Assyrii* ceperunt *Ruben* et *Gad* et dimidiam tribum *Manasse*, quæ erant trans *Jordanem*; et deinde multas civitates *Samariæ*, et deinde totam *Nephtali* ad extremum omnes reliquas tribus. Pro *Jehu* in Editione *Vulgata* legitur *Juda*: sed hoc mihi videtur non vitio *Septuaginta* interpretum, sed scripturum inolevisse imperitia, qui ignorantes *Jehu*: quod magis tritum erat, scriperunt *Juda*. Typus autem seminis *Dei*, et ultio sanguinis ejus refertur ad Domini passionem, propter quam et domus *Juda* et regnum universi *Israel* dicitur subvertendum.

(Vers. 5.) *Et in illa die conteram arcum Israel in valle Jezrael. LXX* similiter. Quando ultus fuero sanguinem *Jezrael* super domum (a) *Jehu*, et regnum *Israel*, *Assyrio* vincente, delevero, tunc illa die, et in illo tempore conteram omne robur exercitus *Israel* in valle *Jezrael*. Supra diximus *Jezraelem*, quæ nunc juxta *Maximianopolim* est, fuisse metropolim 8 regni *Samariæ* (b) prope quem sunt campi latissimi, et vallibus nimis vastitatis, quæ plus quam decem milium tenditur passibus. In hoc commisso certamine, ab *Assyriis* cæsus est *Israel* id est, decem tribus, quæ ob *Jeroboam* de tribu *Ephraim*, qui primus schisma fecit in populo, appellatæ sunt *Ephraim*. Interdum propter *Joseph*, qui fuit pater *Ephraim*, vocatur *Joseph*: nonnumquam *Samaria*, quæ et ipsa altera urbis fuit metropolis decem tribuum, quæ postea ab *Augusto* Cesare appellata est, *Augusta*, id est, *Σεβαστή*, in qua ossa *Joannis Baptistæ* condita sunt. Post divisionem ergo duarum et decem tribuum, ob maximam partem multitudinis quæ *Jero-*

(a) Duo Palatini, domum *Juda*, pro *Jehu*.
(b) Idem, propter quam, pro *prope*.

boam secuta est, nomen pristinum *Israel* remansit in decem tribubus. Et propter tribum *Juda*, quæ regnavit in *Jerusalem*, alia quæ tribus appellatæ sunt *Judas*: simulque typi veritas explicatur. Quomodo enim propter sanguinem *Naboth* [Al. *Nabutha*], qui effusus est *Jezrael*, deleta est domus *Achab*, ut *Elie* vaticinium completeretur; sic propter sanguinem veri *Jezrael*, hoc est, seminis *Dei*, regnum destruetrum est *Juda* et *Israel*. In omnibus quidem prophetis, sed præcipue in *Osee*, decem tribus referuntur ad hæreticos, quorum multitudo maxima est: duæ autem tribus quæ appellantur *Juda*, *Ecclesia* personam possident, quæ sub stirpe *David* regnabit [Al. regnant]. Arcus igitur hæreticorum, et mittentes arcum, est: *Filii Ephraim intendentes, et mittentes arcum, conversi sunt in die belli* (Psal. lxxvii, 9), confringetur in vallo seminis *Dei*, de quo humilia et terrena senserunt.

(Vers. 6, 7.) *Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit ei: Voca nomen ejus, Absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israel: sed oblivione obliviscer coram. Et domui Juda miserere: et salvabo eos in Domino Deo suo: et non salvabo eos in (c) gladio, et in arcu, et in bello, et in equis, et in equitibus. LXX: Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit ei: Voca nomen ejus, Absque misericordia: quia nequaquam addam ultra misereri domui Israel: sed adversans adversabor eis: filiorum autem Juda miserere: et salvabo eos in Domino Deo suo: et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in equis, neque in equitibus.* Postquam contritus est atque contractus arcus *Israel*, in valle *Jezrael*: et regnum decem tribuum destitutum, ita ut ducerentur in captivitatem, nequaquam jam *Jezrael*, id est, semen *Dei*, nec masculini sexus filius nascitur: sed filia, id est, femina fragilis sexus, et quæ victorum pateat contumeliam, et vocatur *Absque misericordia*. Idcirco enim captiva ducta est, quia misericordiam *Dei* non habuit. Et consideranda Domini indignatio. Quod nequaquam domui *Israel* se dicat misereri ultra, sed eos de memoria sua æterna oblivione delere; quia usque hodie *Persarum* regibus serviunt, et nunquam est eorum soluta captivitas. Domui autem *Juda* misericordiam pollicetur, et dicit quia eos salvet in Domino Deo suo, vel in seipso qui loquitur: vel *Pater* salvet in Filio, juxta illud quod scriptum est: *Pluit Dominus a Domino* (Genes. xix, 24). Salvavit eos enim [Al. etiam] quando *Israel* *Assyriis* traditus est, de manu *Sennacherib*, non in arcu et gladio et bello et in equitum multitudine, sed in suo robore, quando misit *Angelum*, et percussit de exercitu *Sennacherib* regis *Assyriorum* una nocte centum octoginta quinque milia (IV Reg. xix). Juxta typum dicimus, eos qui propter sanguinem seminis *Dei* vocantur *Absque misericordia*, et dicere ausi sunt: *Sanguis ejus super nos, et super filios*

(c) *Transponi* *Victorius* maruit, in *arcu et gladio*, ad *Hebraeum*, Græc. *Latiunumque* contextum.

nostros (Matth. xxvii, 25), hucusque servire Romanis. Domum autem Juda, eos videlicet ex Judaëis, qui Dominum suum confessi, non in exercitis fortitudine, sed in Evangelii predicatione salvatos. Quod in Israel et Juda tam juxta historiam, quam juxta typum, interpretati sumus, referamus ad hæreticorum conciliabula, et ad Ecclesiam Domini Salvatoris, quod, illis absque misericordia derelictis, regnumque perdentibus, Ecclesia Dei sui virtute superavit.

(Vers. 8, 9.) — *El ablatavit eam quæ erat absque misericordia: et concepit, et peperit filium, et dixit: Voca nomen ejus, Non populus meus: quia vos non populus meus, et ego non ego vester.* LXX similiter. Qui vocabatur semen Dei versus in feminam [Al. femininam] et propter imbecillitatem virium, offensamque Dei, ductus in captivitatem, quia Domini misericordiam non habebat, nequaquam ablatatus dicitur, **10** sed ablatata: viri enim jam robur amiserat. Qui ablatatur, recedit a matre, parentis lacte non vescitur, alimentis sustentatur externis. Ita et Israel projectus a Domino, et captivitas circumdatus angustiis, atque in Babylone cibis sustentatus immundis, vocatur non populus Dei, et æterna gentis aliene feritur sententia, ut dicitur non populus meus, et abjiciatur (Al. abdicetur) in perpetuum. Quod recte intelligere possumus, et in omni populo Judæorum, qui propter offensam seminis Dei captivitate traditus, regnum perdidit, et provinciam, appellaturque non populus Dei: et in persona hæreticorum. Si quis autem contentiosus interpres noluerit recipere ista, quæ diximus, sed meretricum nomine Gomer filiam Dehlaim, primum et tertium masculos, secundam, quæ media est, feminam intellexerit procreasse, hoc volens Scriptura sonare quod legitur, respondeat quomodo in Ezechiel illud exponat, ubi jubetur a Domino portare iniquitates domus Israel, id est, decem tribuum, et trecentis nonaginta diebus in uno latere sinistro dormire perpetuo, licet in LXX centum et nonaginta scripti sunt, et dormire ita ut numquam evigilet, nec mutet latus, nisi forte sopore satius paululum aperuerit oculos ad sumendum sordidissimum cibum subinercipianis, qui de frumento, et hordeo, et faba, et lente, et milio coctus sit in humano stercore. Hoc enim rerum natura non patitur, ut quisquam hominum per trecentos nonaginta dies in uno semper latere dormiat. Et rursus, inquit *Suscipies iniquitates domus Juda, et diebus quadraginta dormies in latere dextro.* Hi autem dies pro annis supputantur (Al. supputabuntur), quibus Israel et Juda obsidione et captivitate longissima (a) detinentur, ita ut vincti et immobiles, de altero in alterum latus se versare non possint. Si illa et cætera his similia, quæ in Scripturis sanctis legitur, facta non potuerit approbare, sed aliud

(a) Rursus duo Palatin. mss. *deprimuntur*, pro *detinentur*.

(b) Rescriptissimus, *mensurabilem*, ex iisdem codicibus mss. cogente ipso sacro textu, qui Israël semine

A quid significare contenderit: ergo et meretrix ista mulier, et alia adultera mulier, quam aut propheta jubebantur, aut servabantur a propheta, non turpem stupri conjunctionem, sed sacramenta indicant futurorum.

(Vers. 10.) *Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, et non numerabitur. Et erit in loco ubi dicitur eis: Non populus meus vos: dicitur eis, filii Dei viventis. Et congregabuntur filii Juda, et filii Israel pariter: et ponent sibi caput unum, et ascendent de terra: quia magnus est dies Jezrael. LXX: Et erit numerus filiorum Israel sicut arena maris, quæ non mensurabitur, nec numerari potest. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non populus meus vos: vocabuntur filii Dei viventis. Et congregabuntur filii Juda et filii Israel simul et ponent sibi principatum unum, et ascendent de terra quoniam magnus est dies Jezrael.* Legimus abjectionem decem tribuum, et non (b) mensurabilem Israel nec ultra populum Dei, indignatione perpetua condemnatum. Nunc discimus quomodo filii Juda et filii Israel pariter congregentur, et ponant sibi caput unum sive principatum (Al. principium), et ascendant de terra, et in loco ubi prius dicebatur, Non populus meus, appellentur filii Dei viventis, et hoc fieri, quia magnus sit dies Jezrael. Ambigenti et in variis sententiis fluctuanti illud occurrit Pauli apostoli ad Romanos scribentis: *Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in inferitum, ut ostenderet divitiis gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ preparavit in gloriam, quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit: Vocavi non plebem meam, plebem meam, et non misericordiam consecuta, misericordiam consecutam.* Et erit in loco ubi dictum est eis: *Non plebs mea vos ibi vocabuntur filii Dei vivi.* Isaias autem clamat pro Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient.* Verbum enim consummans et brevians in æquitate: quia verbum brevitate facit Dominus super terram. Et sicut prædixit Isaias (Cap. 1, 9): *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sotoma facti essemus, et sicut Gomorra similes fuissetis. Quid ergo dicemus: Quid gentes quæ non seclabantur justitiam, apprehenderunt justitiam? justitiam autem quæ ex fide est: Israel vero seclata legem justitiæ, in legem justitiæ non venit* (Rom. ix, 22 seqq.). Igitur beatus apostolus Osee prophetæ assumens testimonium, et exponens illud super vocatione gentium, **12** et eorum fide qui ex Judaëis credere voluerunt, omnem nobis diffinitatem interpretationis abscondit, assereens Christi temporibus esse completum, ut scilicet in Israel eligantur duodecim tribus, hoc est, omnis populus Judæorum, et in Juda hi qui ex gentibus (c) Jesum Dominum confitentur. Si quis autem alienus a fide

Christi, et non recipiens auctoritatem novi Testamenti, sed de numero circumcisionis, responderit filios Juda et filios Israel duas tribus sonare et decem, de quibus crebro diximus, et in hoc dantes manus, nihil fidei nostræ nocere monstrabimus. Sed postquam fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris in toto orbe dispersus, et omnem supputationem vicerit populi multitudo, tunc habebit licentiam Israel, qui hodie quoque captivus est, et qui prius dicebatur absque misericordia, et non populus meus, cum duobus tribubus, id est, Juda et Benjamin, quarum magna pars in Christum credidit, intro concordiam, ut corporibus separatos jungat fides, et unum sibi caput ponant et principem, de quo scriptus est Ezechiel: *Et principes unus in medio eorum, David servus meus, et resuscilabuntur quasi ab inferis mortui* (Ezech. xxxvii, 24), Juda scilicet et Israel qui in infidelitate mortui erant. Et hæc omnia fient, quia magnus est dies seminis Dei, qui interpretatur *Christus*. Ex quo peripicuum est, ideo in typo Naboth (Al. Nabutha) Jezraelitis sanguinem proecessisse, ut veritas completeret in Christo. In hoc enim et non in illo magnus est dies Jezrael, de quo dicitur: *Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24). Interpretationis tertiam quæ sumopimus, Israel in hæreticis, Juda in Ecclesiæ hominibus exponendis, hic sensus est: Ut postquam Dominus in claritate sua venerit regnaturus, hi qui ante vocabantur, non populus ejus, vocentur filii Dei viventis: cum Judæ, id est, Ecclesiæ Dei fuerint copulati, et unum caput Christum habuerint, et ascenderit de terra, id est, de terrenis sensibus et humilitate litteræ, et susceperint regnum diem seminis Dei. Pro *oð* η *ez* μ ν ν , id est, absque misericordia, in quibusdam fertur exemplaribus, η ν μ ν ν , *oð*, **13** id est, non dilecta (a). Sed veriora sunt exemplaria, quæ habent, absque misericordiam: maxime quia ad distinctionem Israël, cui non miseretur inferi Deus: *Domus autem Juda miserebor*.

(a) Alteram lectionem, sive, et non dilectam dilectam, præfert S. Doctor epist. 120, ad Hedibiam quæst. 10. Vulgata simul utramque retinet.

(c) Pro, *Jesum Dominum*, Palatin. mss. *imperium Domini*, præferunt.

Christi, et non recipiens auctoritatem novi Testamenti, sed de numero circumcisionis, responderit filios Juda et filios Israel duas tribus sonare et decem, de quibus crebro diximus, et in hoc dantes manus, nihil fidei nostræ nocere monstrabimus. Sed postquam fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris in toto orbe dispersus, et omnem supputationem vicerit populi multitudo, tunc habebit licentiam Israel, qui hodie quoque captivus est, et qui prius dicebatur absque misericordia, et non populus meus, cum duobus tribubus, id est, Juda et Benjamin, quarum magna pars in Christum credidit, intro concordiam, ut corporibus separatos jungat fides, et unum sibi caput ponant et principem, de quo scriptus est Ezechiel: *Et principes unus in medio eorum, David servus meus, et resuscilabuntur quasi ab inferis mortui* (Ezech. xxxvii, 24), Juda scilicet et Israel qui in infidelitate mortui erant. Et hæc omnia fient, quia magnus est dies seminis Dei, qui interpretatur *Christus*. Ex quo peripicuum est, ideo in typo Naboth (Al. Nabutha) Jezraelitis sanguinem proecessisse, ut veritas completeret in Christo. In hoc enim et non in illo magnus est dies Jezrael, de quo dicitur: *Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24). Interpretationis tertiam quæ sumopimus, Israel in hæreticis, Juda in Ecclesiæ hominibus exponendis, hic sensus est: Ut postquam Dominus in claritate sua venerit regnaturus, hi qui ante vocabantur, non populus ejus, vocentur filii Dei viventis: cum Judæ, id est, Ecclesiæ Dei fuerint copulati, et unum caput Christum habuerint, et ascenderit de terra, id est, de terrenis sensibus et humilitate litteræ, et susceperint regnum diem seminis Dei. Pro *oð* η *ez* μ ν ν , id est, absque misericordia, in quibusdam fertur exemplaribus, η ν μ ν ν , *oð*, **13** id est, non dilecta (a). Sed veriora sunt exemplaria, quæ habent, absque misericordiam: maxime quia ad distinctionem Israël, cui non miseretur inferi Deus: *Domus autem Juda miserebor*.

(Cap. II. — Vers. 1.) *Dicite fratribus vestris, populus meus, et sorori vestræ, misericordiam consecuta [Al. consecuta]. LXX: Dicite fratri vestro, populus meus, et sorori vestræ, misericordiam consecuta.* Quia magnus est dies Jezrael, in quo Judæ et Israel unum habebunt principem, et nequaquam dicetur Israël, non populus meus: sed econtrario vocabuntur filii Dei viventis: idcirco, o homines tribus Juda, nolite desperare decem tribuum salutem, sed eas quotidie et sermone et voto et litteris ad penitentiam provocate, quia frater vester appellatur et soror: frater, ex eo quod dicitur, *populus meus*: soror, ex eo quod appellatur, *misericordiam consecuta*. Aliter: qui in Christum creditis, et ostis tam ex Judæis quam ex gentibus, dicite fractis ramis, et priori populo, qui projectus est: populus meus, quia frater tuus est,

(a) Alteram lectionem, sive, et non dilectam dilectam, præfert S. Doctor epist. 120, ad Hedibiam quæst. 10. Vulgata simul utramque retinet.

et misericordiam consecuta, quia soror tua est. Cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi, 25). Hoc idem nobis præcipitur, ne hæreticos penitus desperemus, sed provocemus ad penitentiam: et illorum salutem germanitatis optemus affectu.

(Vers. 2, 3.) *Judicatio matrem vestram, judicate, quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus: auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum: ne forte exspoliet eam nudam, et statum eam secundum diem natiuitatis suæ. LXX: Judicamini cum matre vestra, judicamini, quia hæc non uxor mea, et ego non vir ejus, et auferam fornicationem ejus a facie mea, et adulteria ejus de medio uberum illius: ut exspoliet eam nudam, et restituum eam juxta diem natiuitatis suæ.* Hucusque ad Israel populum, hoc est, decem tribus sermo directus est. Nunc aliorum caput incipit, et præcipitur filiis, id est, populo, ut inean judicium adversum matrem suam, quæ eos genuit, quæ de meretrice uxor effecta, mores pristinos non reliquit, et rursus fornicata est cum amatoribus suis. Et vide clerumam viri. Jam repudiata est, jam abjecta est, **14** jam ei locutus est: *Hæc non uxor mea, et ego non vir ejus*: tamen præcipit filiis, ut nequaquam ad uxorem patris (b) quam ille dimisit, sed ad matrem suam loquantur quæ eos genuit. Loquantur autem ad penitentiam provocantes, ut auferat fornicationes a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum. Fornicaria est, quæ cum pluribus copulatur. Adultera, quæ unum virum deserens, alteri jungitur. Quorum utrumque est Synagoga, quæ si permanserit in fornicatione et adulterio, auferat ab ea Deus vestem et ornamenta quæ dederat. De quibus scribit Ezechiel: *In die quando nata ex, non ligaverunt mamillas tuas, et sale non es salita: et transivi per te, et inveni te nudam, et deturpam, et conspersam in sanguine* (Ezech. xvi, 4, 5). Et post paululum: *Indui te byssino et subtilibus, et ornamenta circumposui tibi, et dedi armillas circa manus tuas, et monile circa collum tuum.* Hæc tunc ei dedit maritus largissimus, quando invenit illam in Ægypto idololatriæ libidine constupratam et divaricantem omnibus pedes suos. Et nunc comminatur, si ad virum suum noluerit reverti, ita eam futuram absque Deo (c) et viro, sicut prius in Ægypto fuerat. Ne semper triplici explanatione tendamus volumina, hoc raro admonuisse sufficit, quæ dicta sunt convenire et Judæis negantibus Christum, et hæreticis fidem Domini relinquentibus: quorum fornicatio proprie inter ubera est, et in artificio idolorum et variorum dogmatum corde versatur, qui revertentur ad diem natiuitatis suæ, ut si non egerint penitentiam, ethnicis comparentur.

Et ponam eam quasi solitudinem, et statum eam velut terram iniviam, et interficiam eam siti (Vulg. in

(b) Sic Palatinus habent mss. Antea erat *quem ille dimisit*.

(c) Vitiosus quidam libri absque Deo vero et æterno.

siti. LXX: *Et ponam eam ut desertum, et statuam eam sicut terram sine aqua, et occidam illum in siti.* Si nulerit ad meliora converti, faciam illi quod feci in solitudine, ut ducti in captivitatem cadant in terra aliena, patientes sitim omnium honorum, et ad patriam suam redire non valeant. Vel certe audiant in Evangelio: *Relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. xxii).* Et mittet ei Dominus non famem panis, nec sitim aquae; sed famem audiendi **15** verbum Domini (Amos. viii). De quo et Isaias loquitur: *Erunt sicut paradisi aquam non habens (Isai. i, 30).* Haeretici qui abjecti sunt a Domino, si non redierint ad pristinam domum, sic omnium rerum patienter penuriam, ut etiam quod falsum habere videntur, rodigatur ad nihilum.

(Vers. 4, 5.) *Et filiorum illius non miserebor, quoniam filii fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum: confusa est quae concepit eos, quia dixit: Vadam post amatores meos, quid dant panes mihi, et aquas meas, lanam meam, et linum meum, et oleum meum, et potum meum. LXX: Et filiorum eius non miserebor: quoniam filii fornicationis sunt, quia fornicata est mater eorum: confusa est quae peperit eos, dixit enim: Vadam post amatores meos, qui dant mihi panes meos et aquam meam, et vestimenta mea, et linteamina mea, et oleum meum, et omnia quae mihi necessaria sunt.* Hoc plus faciam ei cui dixi, non uxor mea, et ego non vi tuus, et ponam eam quasi solitudinem, et faciam eam velut terram inviam. Quando enim de Aegypto eduxi eam, interfecit parentibus, filii eorum terram repositionis ingressi sunt. Nunc autem fornicariae matris liberi peribunt cum matre meretrice, quoniam filii fornicationis sunt, et mali ex malis geniti. Quibus in Evangelio dicitur: *Generatio viperarum (Matth. iii, 7):* quae in tantam venit impudentiam, ut audiret per Jeremiam: *Facies meretricis facta est tibi: impudorata es tu (Jerem. ii, 3).* An non est hoc durae frontis et meretricis impudentia, ut in suo scelere gloriatur, et dicat: *Sequitur amatores meos; vadam ad idola quae mihi et ad victum et ad vestitum necessaria praebuerunt.* Omnia quae propheticus sermo describit, spiritualiter a Domino accipere Judaei. Et quia Dei filium negaverunt, eligentes sibi Barabbam latrocinii et seditionis auctorem, et crucifigentes Filium Dei (Joan. xviii). Propterea usque hodie sequuntur daemones, et Dei beneficia ad illos referunt, qui cultorum suorum animas perdidit. Panes et aquas habent haeretici, quorum panis luctus est, et aquae eorum caenose, quae suffocant et interficiunt baptizatos. Habent et lanam de scabidis ovibus, et linum in nigredine perseverans, oleumque, de quo propheta dicit: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum (Psal. clx, 5),* et potum aquarum Aegypti, de quibus clamat **16** Jeremia: *Quid tibi et viae Aegypti, ut bibas aquam Geon (Jerem. ii, 18)?* Et: *Quid tibi et vi Assyrorum, ut bibas aquas fluminum?* Brevis cuncta percurramus, ut ad reliqua transeamus.

(Vers. 6, 7.) *Propter hoc ecce ego sapiam viam tuam*

spinis, et sepiam eam maceris, et semitas suas non inveniet, et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos, et quæret eos et non inveniet, et vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc, magis quam nunc. LXX: Propterea ecce ego sepiam eam in sudibus, et obstruam vias illius: et semitam suam non inveniet. Et persequetur amatores suos, et non apprehendet illos, et quæret eos, et non inveniet; et dicit: Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia melius mihi erat tunc, quam nunc est. Dixit meretrix: Vadam post amatores meos, qui omnium rerum mihi abundantiam praebuerunt. Respondit Dominus: Ego sepiam viam tuam spinis, sive subibus, ne possis ire quo desideras, et interponam maceriam, sive murum et semitas tuas quae crebro triveras pede, non invenies, ne apprehendas eos quos tanto studio sequebaris, ut rerum necessitate compulsus revertaris ad virum tuum, et dicas illud de Evangelio: *Quantum mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic (sane peregrinus). Surgam et ibo ad patrem meum et dicam illi: Pater, peccavi in calum et coram te, et jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Ex quo intelligimus quod providentia Dei saepe nobis accidant mala, ne habeamus ea quae cupimus, et variis oppressi calamitatibus hujus saeculi ac miseris, ad Dei servitium redire cogamur. Amatores autem Jerusalem et gentis Judaeae, secundum historiam illius temporis, Assyrios atque Chaldaeos et Aegyptios nationesque ceteras intelligamus, cum quorum idolis fornicata est, a quibus bellorum tempore, et prementibus malis frustra speravit auxilium. Hos amatores juxta intelligentiam spirituales sequuntur haeretici, a quibus saepe deserti, malorum pondere ad sinum matris Ecclesia revertuntur. Per omnia enim flagella atque tormenta eruditur Israel.

(Vers. 8.) *Et haec nescivit, quia ego dedi ei frumentum et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei et aurum, quae fecerunt illi Baal. LXX: Et ipsa nescivit quia ego dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei: haec autem argentea et aurea fecit ipsi Baal.* Ad superiora respondit, dixerat enim: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, et aquas meas, lanam, et linum, et oleum, et potum meum, quae universa susceperat, ut in Dei cultum verteret. Illa vero panem et vinum, qui confirmat, et quod laetificat cor hominis (Psal. ciii), et oleum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i), et argentum de quo saepe diximus: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septulum (Psal. xi, 7).* Et aurum de quo legitur: *Si dormiatis inter medios clericos, pennae columbae derogant, et posteriora dorsi eius in virore auri (Psal. lxxxvii, 14),* vertit in idola, et fecit Baal, quod interpretatur superior et devoratio: dum aut majora se putat habere dogmata quam Ecclesia, aut in ipsa falsa opinionis scientia davoratur. Quod autem

juxta litteram, auro et argento et cunctis opibus abundaverit Jerusalem, et fecerit idola Baal demoni Sidoniorum, sive, ut quidam rectius arbitrantur, Babylonio, ex quo et *Beit* dicitur, Ezechiel plenius in suo ponit volumine, et omnis prophetarum narrat chorus.

(Vers. 9.) *Idcirco revertar (Vulg. convertar) et sumam frumentum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et liberabo lanam meam, et linum meum, quae operiebant ignominiam ejus. LXX: Propterea revertar et tollam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et linteamina mea, ne operiant ignominiam ejus.* Gravior poena est, quando in tempore messis et vindemiae speratae fruges auferuntur et vinum, et quodammodo tentae tolluntur et manibus. Sine autem in tempore arae et proli et torularis, quando sterilitatem praeteritam novis frugibus terra fecundat omnium rerum penuria est, quid de reliquo anni tempore, quando vetera conservantur, estimare debemus? Liberatur autem lana et linum sive vestes et linteamina, ne ultra ignominiam operiant meretricis; ut scilicet Dei nudetur auxilio: et omnium ab eo angelorum tutela **18** discedat. Unde et apostolus (a) liberari dicit creaturam a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei (Rom. viii). Multi accipere aurum et argentum sapientiae et eloquentiae, de quibus facerent caelabrum septem luernarum ex auro purissimo, et mensam propositionis auream, et propitiatorium, et Cherubim auri splendore radiantia, et bases columnarum argenteas, et triticum sermonis Dei, et vinum gaudium Spiritus sancti; vestimenta quoque et linteamina quibus credentes vestirentur in Christo; quae universa veritatem in idololatrie cultum, varia errorum dogmata componentes, et decepti alios de ceperunt. Quae omnia auferet Deus, ut qui ex copia dorem non senserunt sentiant ex penuria.

(Vers. 10, 11, et 12.) *Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus: et (Al. et nullus) vir non eruet eam de manu mea et cessare faciam omne gaudium ejus solemnitatem ejus, neomentam ejus sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus; et corrumpam vineam ejus: et ficum ejus de quibus dixit: Mercedis hae meae sunt, quas dederunt mihi amatores mei: et possum eam in salum et comedet eam bestia agri. LXX: Et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius; et nullus eruet eam de manu mea: et auferam omnes laetitia ejus, solemnitates illius et neomentas, et sabbatha, et cunctas festivitates illius, et disperdam vineam ejus, et ficum illius quae dixit: Mercedes meae istae sunt quas dederunt mihi amatores mei; et ponam eam in testimonium, et comedet eam bestia agri: (b) Quod sequitur: Volatilia caeli et reptilia terrae, et obelo prenotandum est. Pro saltu quoque, quod Hebraice dicitur (c) JAR*

(a) Olim, erat liberatam pro quo malisset Victor, liberandam, ad Graecum: ἐλευθερωθήσεται.

(b) Expuimus ad mss. fidei verba, volatilia caeli.

(c) Palatini mss. JAR legunt.

(יאר), unde *CARATH JARIM* (קרית יאר), interpretatur *villa silvarum*, LXX transtulerunt *testimonium*. Res et DALETH litterarum falsi similitudine. Si enim pro NES DALETH legatur, *testimonium* dicitur: ita dumtaxat, ut JOO littera non precedat. Liberatis ergo veste et linteamine, ne operiant ultra ignominiam fornicariae, omnis turpitudine Jerusalem, sive stultitia, per quam operata est turpitudinem, revelabitur in conspectu amatorum ejus, ut quam velatam desiderabant, apertam contemnant. Cumque tradita fuerit **19** amatoribus suis Assyriis, sive demonibus, quibus et ipsa et Assyrii serviunt, nullus, inquit, eam de manu mea poterit eripere, probata inbecillitate daemoniaca, quod quos rebus omnibus abundantes reciperant, oppressos malis liberare non possunt. Tradita autem Babyloniae servituti, nequaquam tres solemnitates Paschae et Pentecostes et Tabernaculorum celebrare poterit. Non neomenta, id est kalendarum, non sabbati exercere laetitia, nec omnes festivitates quas uno nomine comprehendit. Vineae quoque et ficus et aurum omnium abundantia corrumpetur: in vinea laetitia, in ficu suavitate et dulcedinem intellige, quae auferuntur gravissimae servitutis malis: et auferuntur idcirco, quia non a Deo sibi donata quasi conjugii; sed ab amatoribus suis quia si metrici pro libidinis mercedibus arbitrata est. Tunc nequaquam habebit arbores pomiferas, sed omnia vertentur in salum. Et quia semel metaphoram asilvis ceperat, finit in reliquo, ut hostes a quibus devoranda sunt omnia, bestias nuncupet. Haec et juxta historiam et juxta tropologiam infelix Judaea perpesta est, cujus omnis turpitudine in oculis gentium revelata est, et nullus eam eruire potuit de manibus Dei. Cessaverunt universae caeremoniae, in luctum est versa festivitas: omnia quae sibi putabatur dari a demonibus, nunc ob offensam Dei ablata cognoscit. Devoraverunt eam primum Assyrii atque Chaldaei, Medii et Persae atque Macedones, ad extremum saevissima laceravit bestia, Romanorum imperium, ejus in Daniele nomen tacetur, ut major formido his qui devorandi sunt, augatur. Quae de Judaea diximus, refer ad haereticos, qui prima fronte doctrinam et scientiam promittentes, egressi de Ecclesia deseruntur a Deo, et omnis eorum ignominia in conspectu amatorum ponitur, quos prius deceperant, et traditi bestis quas propheta declinat, dicens: *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Psal. lxxxiii, 19),* earum morsibus derelinquentur.

(Vers. 13.) *Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, et ornabatur in aure sua, et monili suo: et ibat post amatores suos: et mei obliviscebatur, dicit Dominus. LXX: Et ulciscar super eam dies Baalim, in quibus immolabat eis: et circumdabat sibi in aures suas: et monilia: et ibat post amatores suos: mei autem oblita est, dicit Dominus. Ser-*

li, et reptilia terrae, quae hic in antecessum ponebantur, eum statim suo loco recurrant.

(c) Palatini mss. JAR legunt.

vat personam meretricis, quæ auro ornatur et gemisalem, sive Judææ meretricis in oculis amatorum ejus, et cessaverit universa solemnitas, vineam et fœcum vel siccitas vel grandis corruperit, et reducta in silvas atque infructuosas arbores, a bestiis fuerit devorata et reddiderit ei Dominus cruciatu atque tormenta; quia demonibus Baalim thura succederat, et nequaquam se ultra de cineribus ac favillis putaverit posse consurgere, tunc, hoc est, in adventu Christi Filii sui, aperiet spem solutus, et dabit locum penitentiae, et blandietur ei: hoc enim significat, lactabo eam; ut post ponarum magnitudinem dolores pristinos repositione mitiget prosperorum. Et ducam eam, inquit, in solitudinem, id est educam ex malis, sicut et prius de Egyptiaca eduxeram servitute; et loquar ad cor ejus verba mollia, verba consolatoria, ut tristitiam gaudio temperem, juxta idioma Scripturarum: quibus verbis et Sicheim locutus est ad cor Dinæ (Genes. xxxiv), et Joseph in Egypto fratribus suis tristibus atque metuentibus (Genes. xl). ut in meror gaudio mutaretur. Quod sequitur.

(Vers. 15.) Et dabo ei vitiores ejus, ex eodem loco. (c) Qui blanditias et solitudinem in præterita historia exentium de Egypto similitudinem premiserat, in qua Moyses et Aaron de eadem gente Judæorum principes existerunt, etiam nunc pollicetur, quod vitiores ejus de eodem loco daturus sit. Vineam intelligi Israel, omnis et veteris Instrumenti et novi Scriptura testatur 22 Vineam Domini Sabaoth, domus Israel est (Isa. v. 7). Et Vineam ex Egypto transtulisti Psal. lxxxix, 8. Et in Evangelio (Matth. xxi). Paterfamilias locavit vineam suam, fructusque non recepit. Et interfecto filio suo, novissime locavit eam aliis vitioribus. Hoc igitur prophetalis sermo promittit, quod principes hujus vineæ exentes de gentibus et de captivitate hostium, sive vitiorum, de ipso sint genere Judæorum id est, apostoli: et locus tumultus vallisque turbarum, hoc enim interpretatur Achor, mulier in ostium spei, sive ad aperendam spem atque patientiam, quod idecirco supplicia et tormenta perpassa sit, ut per hæc ad prospera perveniret. Quod autem vallis Acher, in qua interfectus est (f) Acham ab furto eorum, quæ Deo fuerant consecrata conturbatio et tumultus interpretatur: non ut quidam putant διασπορά id est, perversitas, ipse Jesus interpretatur loquens ad Acham: quia turbasti nos, conturbet te Dominus in die hoc (Josue vii, 22). Unde appellatus est locus ille (g) εμεκ αχουρ (עמק אכור) id est,

(a) Omittunt articulos ὄνομας τῶν καὶ τὰς veteres editiones; quos tamen retinent mss. codices, ac sine illis sensus non est liquidus, MARR. (b) Nostri mss. mendacio, æque bene: et mox simplicitas rusticitatis, pro rusticæ simplicitatis. (c) Subdidimus ex hisdem mss. hoc loco reliquum versum: et dabo ei vitiores ejus ex eodem loco, et valem Achor ad aperendam spem. Et ad LXX coherent, et dabo et possessiones suas inde, et valem Achor ad aperendam intelligentiam ejus. Quæ contra subnexæ expositionis seriem, et S. Doctoris

nem ejus. Postquam revelata fuerit ignominia Jerusalem, sive Judææ meretricis in oculis amatorum ejus, et cessaverit universa solemnitas, vineam et fœcum vel siccitas vel grandis corruperit, et reducta in silvas atque infructuosas arbores, a bestiis fuerit devorata et reddiderit ei Dominus cruciatu atque tormenta; quia demonibus Baalim thura succederat, et nequaquam se ultra de cineribus ac favillis putaverit posse consurgere, tunc, hoc est, in adventu Christi Filii sui, aperiet spem solutus, et dabit locum penitentiae, et blandietur ei: hoc enim significat, lactabo eam; ut post ponarum magnitudinem dolores pristinos repositione mitiget prosperorum. Et ducam eam, inquit, in solitudinem, id est educam ex malis, sicut et prius de Egyptiaca eduxeram servitute; et loquar ad cor ejus verba mollia, verba consolatoria, ut tristitiam gaudio temperem, juxta idioma Scripturarum: quibus verbis et Sicheim locutus est ad cor Dinæ (Genes. xxxiv), et Joseph in Egypto fratribus suis tristibus atque metuentibus (Genes. xl). ut in meror gaudio mutaretur. Quod sequitur.

(Vers. 15.) Et dabo ei vitiores ejus, ex eodem loco. (c) Qui blanditias et solitudinem in præterita historia exentium de Egypto similitudinem premiserat, in qua Moyses et Aaron de eadem gente Judæorum principes existerunt, etiam nunc pollicetur, quod vitiores ejus de eodem loco daturus sit. Vineam intelligi Israel, omnis et veteris Instrumenti et novi Scriptura testatur 22 Vineam Domini Sabaoth, domus Israel est (Isa. v. 7). Et Vineam ex Egypto transtulisti Psal. lxxxix, 8. Et in Evangelio (Matth. xxi). Paterfamilias locavit vineam suam, fructusque non recepit. Et interfecto filio suo, novissime locavit eam aliis vitioribus. Hoc igitur prophetalis sermo promittit, quod principes hujus vineæ exentes de gentibus et de captivitate hostium, sive vitiorum, de ipso sint genere Judæorum id est, apostoli: et locus tumultus vallisque turbarum, hoc enim interpretatur Achor, mulier in ostium spei, sive ad aperendam spem atque patientiam, quod idecirco supplicia et tormenta perpassa sit, ut per hæc ad prospera perveniret. Quod autem vallis Acher, in qua interfectus est (f) Acham ab furto eorum, quæ Deo fuerant consecrata conturbatio et tumultus interpretatur: non ut quidam putant διασπορά id est, perversitas, ipse Jesus interpretatur loquens ad Acham: quia turbasti nos, conturbet te Dominus in die hoc (Josue vii, 22). Unde appellatus est locus ille (g) εμεκ αχουρ (עמק אכור) id est,

mentem altero capitulo distinguebant in haecenus vulgaris libri. (d) Πυρ ἀναψέθει, nostri mss. ΑΠΑΝΘΙΣΑΙ, quod est, ἀναψέθει præteritum, quo verbo et LXX usi sunt. (e) Hic quoque contextum ad mss. Palatinos, eoque recta orationis serie, restitimus. (f) Videque ad librum Locorum ad nomen Achor annotavimus tom. III, col. 144. (g) Duo palatini mss. ANEC, lege AMEC. Erat paulo post prope fluenti pro propter codicum mss.

vallis conturbationis. Simulque et in hoc intelligimus, quæ in principio terræ sanctæ, juxta Jericho, quando de solitudine egressus est populus, propter fluenti Jordanis, in prima Israelis victoria, meror in gaudium commutatus sit. Ibi que aperta est spes, ubi fuerat desperatio: ut, punitis his qui peccaverunt in Christo, et commiseræ sacrilegium, salvetur ex eis qui blasphemantes Judæos fuerint detestati, et quantum in se est interfecerint. Hæc (a) Circumcisio et nostri Judaizantes ad mille annorum regnum referunt, quæ et in principio per apostolos vitiores et credentium multa millia ex Israel videmus esse completa, et compleri quotidie in his qui credere voluerint. Quodque nos diximus: Lactabo eam, et LXX interpretati sunt: Solucam eam, ad Antichristi tempus referunt: ut qui Christi non receperint veritatem, illius recipiant mendaciam, et postea, Christo adveniente, salventur.

Et canet ibi juxta dies juventutis suæ, 23 et juxta dies ascensionis suæ de terra Egypti. LXX: Et humiliabitur juxta dies infantie suæ, et juxta dies ascensionis de terra Egypti. In eo loco ubi nos posuimus, canet, et LXX transtulerunt, humiliabitur; in Hebraico scriptum est ANATHA (אנאת), quod Symmachus interpretatus est affligetur, Theodotion respondit, Aquila obediet, id est, ὑπακούσει: nos ab Hebraeo, κατὰ λέξιν magis accipimus, id est, præcinet: ut quia semel jactationem et educationem in solitudinem, et vitiores ex eodem loco, et valem Achor, posuerat, et totam historiam exentium de Egypto et pergentium ad terram sanctam brevi sermone perstrinxerat, etiam nunc historia similitudinem conservaret. Ut quomodo eo in tempore, quando egrediebatur de terra Egypti, submerso Pharaone in mari Rubro, arripuit Maria tympanum, et præcinens cæteris, exultavit et dixit: Cantemus Domino, gloriöse enim magnificatus est: equum et ascensorem dejecit in mare (Exod. xv, 1): sic nunc quoque secundum dies juventutis suæ, sive adolescentie suæ, quando egressa est de terra Egypti, canat atque lætetur, et regnum Christi ac suam salutem inter Ecclesie choros concinat. Et animadvertite quia quando eximus de Egypto, et ad meliora transivimus, dicamur ascendere: quia Jerusalem in montibus sita est, de qua qui in Jericho descendere voluerat, vulneratus est (Luc. x). Ad eos autem qui Egypti, id est, sæculi hujus quarunt auxilia dicitur: Ve qui descendunt in Egyptum propter auxilium (Isa. xxxi, 1). Interpretatio Aquilæ et Theodotionis, e quibus alter ὑπακούσει: posuit, id est, audiet, alter ἀποκριθήσεται, id est respondebit, nobiscum

(a) Ineptissime suo more hoc verbum circumcisio mutat Marianus in concisionem et pericipen, non intelligens Judæos vocari ab Hieronymo Circumcisionem, juxta consuetudinem apostoli Pauli, MARR. — Victorio legenti, conciso, quasi textus περιτομήν, unus e nostris mss. secunda manu assentitur. Liquet vero circumcesionem hic Judæorum gentem appellari.

(b) Vitiosus erat, qui præcinentibus, etc.

facit, (b) quod præcinentibus aliis, alii respondeant concinentes. Humiliabitur autem et affligetur, quod LXX et Symmachus transtulerunt, non convenit temporis læticia, nisi forte imitabitur Paulum, qui postquam vocatus est apostolus, plangit antiqua peccata, et se dicit indignum vocatione apostoli, quia persecutus sit Ecclesiam Dei (I Cor. xv): ut humiliatio et afflictio in conscientia præteriti vulneris, non in dolore malorum presentium accipiat.

24 (Vers. 16 et 17.) Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me vir meus, et non vocabit me ultra Baalim: et auferam nomina Baalim de ore ejus, et non recordabitur ultra nominis eorum. LXX similiter. Primum omni Asia regnasse Ninum, Beli filium, omnes et Græcæ et Barbaræ narrant historia: qui apud Assyrios Ninum sui nominis condidit civitatem, quam Hebræi vocant Niniven. Hujus uxor Semiramis, de qua multa et miranda referuntur, muros Babylonis extruxit: de qua insignis poeta testatur (Ovid. Metam. iv, 58) dicens:

Quam dicitur olim
Coetibus maris cixissime Semiramis urbem.

Hic adversus Zoroastrem magnum, regem Bactrianorum, forti certamine dimicavit: et in tantam pervenit gloriam, ut patrem suum Belam referret in Deum, qui Hebraice dicitur BEL (בעל), et in multis prophetis, maximeque in Daniele juxta Theodotionem, sub idolo Babylonis, hoc appellatur nomine. Hunc Sidonii et Phœnicæ appellant (c) BAAL (בעל): eadem enim inter נתי and למעד litteras consonantes, אין vocalis littera ponitur, quæ juxta linguæ illis proprietatem nunc Beel, nunc Baal legitur. Unde et Dido Sidonia regii generis, cum Eneam suscepisset hospitio, hæc patera Jovi vina delibat, (d) quæ Belus et omnes a Belo soliti. Didicimus exordium demonis, immo hominis in demonem consecrati: omnia enim idola ex mortuorum errora creverunt. Audiamus cætera: Lingua Hebræa et Syra BAAL interpretatur ἔγωγ, id est, habens. Si volerimus dicere, habens me, dicamus BAALI (בעללי): et apud utramque gentem uxores viros suos vocant Baali, id est vir meus, quod intelligitur, habens me: et est sensus, qui me habet in conjugio. Eadem Hebraorum lingua vocatur vir is (איש): unde et uxor quæ de viro sumpta est, in Genesi appellatur ISSA (אשה, Gen. ii, 1), quasi a viro: virago.

Quod ergo dicit Dominus, hoc est: cum utroque (c) sermone, ISSI et BAALI appellatur vir meus, sive maritus meus, tantum odi idolorum nomina, ut etiam quod bene dici potest, propter ambiguitatem

(c) Nostri mss. constanter aspirant, Bahal.

(d) Virgilius sub libri prioris Aeneidos finem:

Hic regius gravem gemitis auroque poposcit,
Implevitq; mero pateram, quam Belus et omnes
A Belo soliti, etc.

(e) Idem mss., utroque sermone, hoc est, Is, et Bahali.

et verbi similitudinem, nequaquam velim dici, sed appellari me issi, magis 25 quam BAALI: ne dum aliud loquitur, alterius recordetur, et virum nominans, idolum cogitet. Ignosce obscuritati, quae tribus nascitur modis: aut rerum difficultate, aut magistri imperitia, aut discipulis nimia tarditate. Neque enim Hebræum prophetam edissorens, oratoris deo declamatiunculis ludere, et in narrationibus atque epilogis Asiatico more cantare, sed auxilio orationum tuarum, et incredibili discendi studio, aperire quae clausa sunt. Denique Aquila diligens et curiosus interpretes: *Vocabit, inquit, me vir meus, et non vocabit me ultra habens, me, id est, BAAL.*

(Vers. 18.) *Et percitiam eis sedes in die illa cum bestia agri, et cum volucre caeli, et cum reptili terræ: et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra: et dormire eos faciam fiducialiter.* LXX: *Et disponam eis testamentum in die illa cum bestiis agri, et cum volatilibus caeli, et cum reptilibus terræ: et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra: et habitare eos faciam in spe.* Quando omnia religionis adversa vocabula fuerint ablata de populo Dominum confitente, et vocaverit me, inquit, *vir meus*, et nequaquam Baali, id est, *idolum meum*, tunc percitiam eis fœdus atque concordiam cum bestiis agri, et volucribus caeli, et reptilibus terræ. De hoc tempore et Isaïas loquitur: *Habitabit lupus cum agno; et pardus cum hœdo accubabit. Vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascuntur, et simul requiescent catuli eorum: et leo quasi bos comedit paleas* (Isa. xi, 6, 7); nequaquam carnem sanguinemque desiderans, sed mundis atque simplicibus vescens cibus. Quando Petrus, ut Cornelium susciperet ex nationibus (Act. x, 45), revelatum, jussuque est ut comederet omnes bestias, et nihil immundum esse cognosceret, quod cum gratiarum actione perciperetur: super quibus audit postea: *Quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris* (Ephes. ii, 1). Ergo in adventu Domini Salvatoris, post resurrectionis ejus triumphos, et ascensum ad Patrem, duo parietes angulari lapide copulati sunt ad eo, qui fecit utrumque [At utraque] unum. Et vocavit eam quæ dicebatur, absque misericordia, misericordiam consecutam: et eum qui dicebatur non populus meus, populum suum: pacatisque omnibus, arcus et gladius conteratur ac bellum. Non enim erunt 26 necessaria instrumenta pugnantium, cum qui pugnent, defuerint. Jungetur Israel gentibus, et implebitur illud Deuteronomii: *Letamini gentes cum populo ejus* (Deut. xxxii, 43). Notus enim in *Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus*. Et: *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion* (Psal. lxxv), hoc est, in Ecclesia, in qua confregit potentias arcum, scutum, gladium et bellum: quibus fractis atque contritis, dormient credentes fiducialiter, et

sub uno pastore requiescent. sive sperabunt, in his quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ preparavit Deus diligentibus se (I Cor. i).

(Vers. 19.) *Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo te mihi in justitia, et iudicio, et in misericordia, et in* [Vulg. absque in] *miserationis: et sponsabo te mihi in fide: et scies quia ego Dominus.* LXX similiter. O quanta clementia Dei! meretrix quæ cum multis amatoribus fornicata est, et ob crimen bestis tradita, postquam revertitur ad virum, nequaquam reconciliari ei dicitur, sed despondi. Et vide quid sit inter Dei conjunctionem et hominum: homo cum uxorem acceperit, de virgine mulierem facit, id est, non virginem; Deus etiam meretricibus copulatus, eas mutat in virgines, juxta illud quod adultera dicitur per Jeremiam: *Non ut dominum me invocasti, aut patrem, aut principem virginitalis tuæ* (Jer. iii, 4). Unde et apostolus post fornicationem et idolorum cultum credentibus Corinthiis loquitur: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II Cor. xi, 1). Quærimus cur tertio desponsionis nomen repetitur. Primo enim ait: *Sponsabo te mihi in sempiternum.* Secundo: *Sponsabo te mihi in justitia et iudicio, et in misericordia et miserationibus.* Nec hoc sine contentus jungit et tertium. *Sponsabo te mihi in fide, et scies quia ego Dominus.* Primo despondit eam in Abraham, sive in Ægypto, ut uxorem habeat sempiternam. Secundo in monte Sinai, dans ei per junctam Legis justitiam atque iudicium, et iunctam Legi misericordiam, ut quando peccaverit, tradatur captivitati, cum egerit penitentiam, revocatur in patriam, et misericordiam consequatur. De his sponsalibus in diversis locis psalmista decantat: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine* (Ps. cii, 2). Et: *Misericordia et veritas: 27 obviaverunt sibi, et justitia et pax deosculatæ sunt se* (Ps. lxxxiv, 11). Quos duos calices in septuagesimo quarto psalmo legimus: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in illum: de justitie calice in calicem misericordie, et rursum de calice misericordie in calicem justitie. Si iniquitates, inquit, observaveris, Domine, Domine, quis sustinebet? Quia apud te propitiatio est* (Psal. cxxx, 3, 4). Ista igitur meretrix, quæ primum voto sponsi in (a) æternos fuerat juncta complexus, ut numquam a vinculo recederet maritali, quia recessit et in Ægypto fornicata est, rursum per Legem assumitur: quam quia preterit, prophetis quasi sponsi sodalibus, qui ad se missi fuerant, interfecit, novissime venit Dei Filius, Dominus Jesus: quo crucifixus, et a mortuis resurgente, desponsatur nequaquam in Legis justitia, sed in fide et gratia Evangelii, ut cum cognoverit Unigenitum, cognoscat et Patrem. Dicit enim ipse ad Philippum: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me?*

(a) Mss. Palatini, in *exteros fuerat*, etc., et paulo post per legitima assumitur.

Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum: quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem? non credis quia ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10, 11). Qui in fide fuerit desponsatus et crediderit Evangelio, statim sciet, quia ipse ait Deus, credens in eum quem prius negaverat.

(Vers. 20 seqq.) *Et erit in die illa: Exaudiam, dicit Dominus: exaudiam celos, et illi exaudient terram, et terra exaudiet triticum et vinum et oleum, et hæc exaudient Jezrael, et seminabo eam mihi in terra, et miserebor ejus quæ fuit absque misericordia, et dicam non populo meo, populus meus es tu: et ipse dicet, Deus meus es tu. LXX: Et erit in die illa, dicit Dominus: Exaudiam celum, et celum exaudiet terram, et terra exaudiet frumentum, vinum, et oleum, et hæc exaudient Jezrael, et seminabo eam mihi super terram, (a) et miserebor ejus quæ fuit absque misericordia, et dicam non populo meo, populus meus es tu: et ipse dicet, Dominus Deus meus es tu. In die illa et in illo tempore, quando te mihi in fide despondero, et cognoveris quod ego sim Dominus, exaudiam celos, qui enarrant gloriam Dei (Psal. cxviii), et coeli exaudient terram, ut eam coelesti pluvia 28 irrigent, et terra, de qua orta est veritas (Psal. lxxxix), et in cujus agrum paterfamilias egreditur, ut seminet semen suum (Matth. xiii, 3) exaudiet triticum et vinum et oleum, de quibus supra diximus, et hæc omnia exaudient Jezrael, id est, semen Dei, ut intelligatur omnium rerum abundantia atque fertilitas ob Dei semen, qui [At. quod] Christus est, condonari, quod Dei semen seminat in terra, ut multiplices fructus afferat, centenarium, sexagenarium, et tricenarium (Ibid., 8). Et illa meretrix, quæ Deo fuerat copulata, et tres ediderat liberos, duos masculos, et unam feminam; primum Jezrael, secundam, absque misericordia; tertium, non populus meus, videat propter semen Dei mutata esse rerum vocabula, et in Christi fide consecutam misericordiam, quæ absque misericordia erat, et vocatum populum Dei, qui prius, non populus vocabatur. Ex quo prospicimus posse universa quæ dicta sunt referri et ad decem tribus, quæ Israel vocantur, et sub nomine meretricis tres liberos ediderunt, et ad omnem gentem Judaici nominis. De exauditione caeli et terre, et framenti, vini, et olei, et Jezrael, hoc quidam sentiunt, quia postquam Christus advenit, omnia suo currant ordine, et utilitati hominum cuncta deserviat creatura, ut ab initio condita est. Quæ omnia Judæi et nostri Judaizantes post Antichristum in fine mundi corporaliter prestolantur. (Cap. III. — Vers. 1.) *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico et adulteram, sicut diligit Dominus filios Israel, et ipsi respiciunt [Vulg. respiciunt] ad deos alienos, et diligunt**

vinacia utarum LXX: *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade et dilige mulierem diligentem mala et adulteram, sicut diligit Dominus filios Israel: et ipsi respiciunt ad deos alienos, et amant cociones cum vinaciis.* Priori mulieri in typum decem tribuum, vel totius Judaici populi fornicantis, propheta conjungitur, et abjectos filios atque cruciatos tandem recepit in salutem: hic jubetur ut adhuc diligit adulteram mulierem. Quando dicitur, *adhuc*, ostendit quia prius amaverit fornicariam: quæ adultera, vel diligit illa mala, 29 vel diligitur ab amico et proximo: nē (נָ) enim verbum Hebraicum, vel malum legitur, vel amicum. Et ne putemus dilectionem prophete in adulteram, aliud quid significare quam Dei dilectionem in filios Israel, intulit: *sicut diligit Dominus filios Israel.* Ergo quia propheta diligit adulteram, et tamen non ei matrimonio copulatur, nec fornicatione conjungitur, sed tantum diligit delinquentem, typus Dei est, qui filios Israel pessimos diligit, qui cum diligantur a Domino, ad deos alienos idolaque respiciunt, et diligunt vinacia utarum, quæ vina non habent, et pristinam gratiam perdidierunt, sicut demones qui lapsi de propria dignitate, et nihil antique gratiæ possidentes, aridi sunt, et veteri sinceritate marcescentes. Unde pro *vinaciis*, quod Hebraice dicitur, *ASISE* (אִשִּׁישׁ) Aquila interpretatus est *παλαια*, id est, *vetera*. Symmachus *ἀκαρπύων*, id est *steriles*: et non solum vinacia sunt, sed et vetera vinacia, et antiqua delicta testentur. Et notandum quia hæc adultera præsens tempus significat Judæorum, qui absque Deo et notitia Scripturarum et gratia Spiritus sancti diligantur a Domino, qui omnium expectat salutem, et aperit januam penitentibus, et nihilominus illi res inutilis amant, traditiones hominum et *θευτερωσίων* somnia diligentes, et nequaquam uvæ habeant et vitum et plena musto torcularia, sed vetera vinacia quæ projecta sunt. Pro *penmatibus* quæ LXX translulerunt, et comeduntur cum uvæ passis, sive vinaciis, *placentas* Latine possumus dicere, vel *crustula*, quæ idolis offeruntur, et Græce appellantur *κότρυα*. Filii autem Israel in presenti loco duodecim vocantur tribus; supra vero decem quæ erant in Samaria, et possidebant metropolim, Jezrael.

(Vers. 2.) *Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et coro hordei, et dimidto coro hordei, et dicit ad eam. LXX: Et conduci eam mihi quindecim argenteis, et gomor hordei, et nebel vini, et dixi ad eam. Pro* Gomor in Hebraico scriptum est *אומן* (עמר) quod omnes interpretes, absque LXX, *corum* interpretati sunt, sermone Græco et maxime Palestino, qui habet tringinta modios. Et pro nebel vini, in Hebraico legitur *למרחב* (ב) *שוריים* (אק) *נבל* 30 quod cæteri interpretes *ἀμειβορον* hordei transtulerunt, id

(a) Pro hisce, et *miserebor ejus, quæ fuit absque misericordia*, quæ Alexandrini, atque Aldini codicis lectio est, substitunt mss. nostri, et *diligam non dilectam*, quæ Græcorum ferme et omnium est co-

dium, *και ἀμειβορον οὐκ οὐκ ἀμειβορον*.

(b) In Hebræo tamen archelypo est, *שוריים*, absque Vau.